

SKILLELINJER OG UTVIKLING I DYREVERNETIKKEN

Av Rune Ellefsen

Nær alle er enige i at dyr skal behandles godt. Det er imidlertid fundamentale forskjeller i hva folk anser som dårlig behandlig av dyr.

Menneskers reaksjoner på dyrs levekår innen industrilandbruk, dyreforsøk eller pelsdyroppdrett er viktige grunner til at de engasjerer seg i dyrevern. Men hva er målsettingene for folks dyrevernengasjement, og hvor trekker de grensen mellom bruk og misbruk av dyr? Hva som vekker reaksjoner forandrer seg også over tid. Den animalske vareproduksjonen for et konkurransebasert marked har for eksempel medført et industrilandbruk som mange mennesker i dag reagerer negativt på når de gjørres kjent med dyrenes levekår, ifølge stortingsmeldingen om dyrevelferd (2002–2003:22).

Til vanlig brukes begrepene «dyrevern», «dyrevelferd»¹ og «dyrs rettigheter» om hverandre. Med «dyrevern» menes her sosialt engasjement med formål å forsvare dyrs interesser. Betydningen til dette ordet er bred og omfatter både arbeidet for dyrevelferd og dyrs rettigheter. Slikt arbeid utføres imidlertid av grupper med motstridende oppfatninger om dyreetikk (for mer om dyreetikk, se f.eks. Føllesdal 2000; Armstrong & Botzler 2008), og kan omfatte alt fra frivillige dyrevernorganisasjoner til en statlig etat

For å tydeliggjøre en grunnleggende skillelinje i hvordan vi tenker om dyr, kan vi skille mellom to aspekter ved vår relasjon til dyr: bruken av dyr og behandlingen av dyr.

som Mattilsynet. Næringene som bygger sin virksomhet på industriell bruk av dyr, for produksjon av kjøtt, pels og andre varer, betyr at de setter dyrevelferd i høysetet. Vi har også dyrevelferdsloven, som i følge lovteksten skal fremme «god dyrevelferd». Men hva er forskjellen mellom dyrevelferd og dyrerettigheter, og hva slags ulike konsekvenser innebærer disse retningene for menneskers relasjon til dyrene?

I det følgende skisserer jeg en grunnleggende skillelinje i synet på menneskers bruk og behandling av dyr. Formålet er å tydeliggjøre motsetningene mellom dyrevelferds- og dyrerettighetsideologien, i verdisyn så vel som målsettinger og praktiske konsekvenser som ligger implisitt i disse.

Teksten er todelt: I første del diskuteres kontrasten mellom den tidlige dyrevernbevegelsens verdigrunnlag kontra ideene og målene som først oppstod med den moderne bevegelsen. Videre drøftes den samme skillelinjen innen dagens dyrevernetikk, ved at moderne dyrerettighetsteori sees i kontrast til dyrevelferdstanken. I andre del følger en redegjørelse for kjernen i argumentene fra dyrerettighetsteoriens «jordmødre» og hvordan disse teoriene har blitt kritisert og utviklet. Denne teksten gir dermed også et overblikk over dyrerettighetsteoriens historiske utvikling, fra oppkomsten på 1970-tallet og frem til i dag.

Tidlig «snillhetsideologi» mot moderne rettighetsteori

Dyrevernbevegelsens historie i Norge kan inndeles etter dens to ulike hovedepoker: den tidlige (1859–1972) og den moderne dyrevernbevegelsen (1972 til i dag). Jeg tidfester de to periodene på bakgrunn av konkrete hendelser i 1859 og 1972, og hendelsene gjenspeiler viktige kjennetegn ved de respektive periodene (Ellefsen 2013:119–122). Den organiserte norske dyrevernbevegelsen oppstod da Foreningen mot mishandling av dyr ble etablert i 1859. Det foregikk også dyrevernarbeid før den tid, men foreningen markerer starten på det organiserte dyrevernarbeidet i *den tidlige dyrevernbevegelsen*. *Den moderne dyrevernbevegelsen* ble født mer enn 120 år senere i Norge, da det dukket opp nye dyreverngrupper på 1970- og 1980-tallet. Flere av dem var preget av en mer radikal og tydelig ideologisk tilnærming til dyrevernsspørsmålene enn tidligere. Med de nye gruppene kom også nye ideer som satt kravene om dyrs rettigheter og frigjøring på agendaen. Disse aktivistgruppene prinsipper og arbeidsmetoder markerte et tydelig skille og stod i kontrast til de mer konservative gruppene med uutviklet ideologi som fantes blant dyrevennene i datidens Dyrebeskyttelsen og de eldre dyrevernorganisasjonene. De tidlige gruppene var preget av tankegangen «Vær snill mot dyrene», mens kritikk mot selve *bruken* av dyr var fraværende.

Kritikk mot behandlingen eller selve bruken av dyr?

For å tydeliggjøre en grunnleggende skillelinje i hvordan vi tenker om dyr, kan vi skille mellom to aspekter ved vår relasjon til dyr: *bruken* av dyr og *behandlingen* av dyr. Aspektene er ulike fordi spørsmål om hvorvidt vi overhodet skal bruke dyr for et gitt formål skiller seg grunnleggende fra spørsmål om hvordan vi bør behandle de dyrene som blir brukt. Diskusjonen om hvorvidt det er moralsk akseptabelt å bruke dyr for vår egen nytte og fornøyelse, er noe annet enn spørsmålet om hvorvidt vi behandler dyrene «humant» eller «inhumant» (Francione 2008:1).

De norske dyreverngruppene som utgjorde starten på den moderne bevegelsen i 1970- og 1980-årene hentet inspirasjon fra likesinnede i USA og Europa, blant annet fra forgjengerne i England. Viktige akademikere som Peter Singer og Tom Regan bidro fra slutten av 1970-årene til å inspirere til en mer tydelig, teoretisk og faglig begrunnet argumentasjon for dyrs rettigheter. Mens den tidlige dyrevernbewegelsen var opptatt av å bedre dyrenes forhold innen de eksisterende rammene (endre *behandlingen* av dyr), ønsker dyrerettighetsgruppene i den moderne bevegelsen å bryte rammene og utfordre det etablerte paradigmet om at dyr skal kunne *brukes* til alle tenkelige menneskelige formål.

Den tidlige bevegelsen snakket om å være snill mot dyrene og ønsket å redusere dyrs lidelser ut i fra et utydelig (ikke-eksplisitt) verdigrunnlag som kan kalles en «snillhet-sideologi», mens med den nye bevegelsen bidro akademikere som Singer og Regan til en systematisk utvikling av en etisk plattform. I dag er rettigheter for dyr mer utbredt og mer uttalt som mål i bevegelsen, selv om det fortsatt varierer hva slags rettigheter organisasjonene kjemper for.

Det viktigste i denne sammenhengen er imidlertid at den tidligere epoken var preget av et fokus på hvordan dyrene som ble brukt kunne behandles bedre, mens kritikken mot selve bruken av dyr først kom med de moderne organisasjonene som frontet dyrerettighetstankningen på 1970- og 1980-tallet. Denne skillelinjen oppstod altså med den moderne bevegelsens fødsel, men har vedvart og kan nå spores i dagens forskjell mellom dyrevelferdstanken og dyrerettighetsideologien. De motstridende målsettingene og konsekvensene som ligger implisitt i de to ulike retningene beskrives under.

Dyrevelferd og dyrs rettigheter – i dag

Skillet mellom dyrevelferd og dyrs rettigheter i Norge i dag har klare likheter med skillet som er drøftet over, mellom den tidlige bevegelsens snillhet-sideologi og dyrerettighetsideologien som oppstod med den moderne bevegelsen.

Den tidlige dyrevernbewegelsen (1859–1972) var preget av moderate og konservative krefter. Bevegelsen i denne perioden jobbet med det som i dag kalles reformorientert dyrevelferdsarbeid, hvor fokuset ikke var å stoppe utnyttningen av dyr, men heller å redusere deres lidelse. Mange dyrevernere fra denne perioden ville nok si seg enige i at dyr ikke skal lide unødig, men normen var at en viss lidelse må aksepteres når dyrene skal brukes som arbeidsredskap, mat. Dyrerettighetstanken som kom med den moderne dyrevernbewegelsen ser ut til å ha rokket ved alt dette.

Opprettelsen av organisasjonen NOAH – for dyrs rettigheter, i 1989 markerte at den moderne dyrevernbewegelsen virkelig var i ferd med å våkne her til lands. NOAH brøt markant med den tidlige bevegelsens konservative tenkning, der dyrs rettigheter var ikke-eksisterende. NOAH ønsker ikke å reformere utnyttningen av dyr, men å avvike den, og er representative for dagens dyrerettighetsorganisasjoner og dyrerettighetsteorier, hvor dyrs rett til liv, kroppslig integritet og fravær av lidelse er grunnleggende.

Konsekvensene av de ulike formene for dyreverntikk er fundamentale: Dyrevelferdstilhengere vil reformere bruken av dyr for å gjøre den mest mulig «human» – de vil redusere lidelsen til et «nødvendig minimum». Dyrerettighetsforkjempere mener på sin side at selve bruken av dyr er illegitim og derfor bør avvikes: bruk innebærer tidlig død, frihetstap og uakseptable lidelser.

Blant dyrevelferdstilhengerne er ikke nødvendigvis det å drepe dyr problematisk i seg selv, så lenge lidelsene minimeres. For dyrerettighetsstilhengerne er det uakseptabelt å drepe dyr for menneskets formål, om det ikke er en siste utvei til dyrets eget beste. En implementering av slike rettigheter for dyr forutsetter en avviking av husdyrnæringene slik vi kjenner dem i dag. Dyrerettighetsideologien fordrer dermed en omfattende strukturell endring i samfunnets produksjon av animalske varer og i måten mennesker behandler dyrene på. Blant deltakerne i den moderne dyrerettighetsbevegelsen ansees også et vegetarisk eller vegansk² kosthold som en nødvendig konsekvens av dyrerettighetsstandpunktet (se f.eks. Torres 2007:145). Dette har sammenheng med kritikken mot selve bruken av dyr, der en naturlig konsekvens av kritikken blir å avstå fra å gi økonomiske bidrag til bruken av dyr ved å kutte animalske produkter fra sitt eget forbruk. Dyrevelferdstilhengerne på sin side ser det som ønskelig å bruke dyr for mat og andre formål. De vil i hovedsak opprettholde dagens lovlige bruk av dyr, men ønsker samtidig visse reformer, som for

Dyrevelferdstilhengere vil reformere bruken av dyr for å gjøre den mest mulig «human».

eksempel å gi husdyr noe større plass å bevege seg på i landbrukets bur, båser eller binger.

Dyrevelferd og dyrs rettigheter representerer altså to helt forskjellige ideer, hvor både målsetninger og holdninger til dyr går i helt ulike retninger. Den samme kontrasten ble tydelig gjennom beskrivelsen av skillelinjen som oppstod på 1970- og 1980-tallet, mellom den tidlige og

Dyrevelferd og dyrs rettigheter representerer altså to helt forskjellige ideer, hvor både målsetninger og holdninger til dyr går i helt ulike retninger.

delene av den moderne dyrevernsbevegelsen. Den tidlige bevegelsens «snillhetsideologi» likner dagens dyrevelferdstankegang. Dyrevelferd handler om å redusere lidelsen som forårsakes av masseforbruk av dyr, mens dyrs rettigheter handler om fundamentalt å endre relasjonen mellom mennesker og dyr. På sikt innebærer dette en utvikling av institusjonalisert utnyttning av dyr i matindustrien, andre næringer, dyreforsøk og på andre områder som i underholdning, sport og konkurranser.

Det er uten tvil dyrevelferdstankegangen som dominerer i vårt samfunn. Den kjennetegner den offentlige dyrevelferdspolitikken og gjenspeiler en utbredt holdning i befolkningen. Nesten alle er enige i at dyr bør behandles godt, men hvor grensen mellom akseptabel (bruk) og uakseptabel (misbruk) behandling bør settes er ofte uklart. Dyrerettighetsstandpunktet er altså fundamentalt annerledes enn dyrevelferdsideologien, og førstnevnte kritiserer eksplisitt selve den institusjonaliserte bruken av dyr for menneskelige formål. Det er dyrerettighetsteori som er hovedtema i den videre teksten. Gjennom drøftingen av hvordan den moderne dyrerettighetsetikken har utviklet seg, blir kontrasten til dyrevelferdstanken desto tydeligere.

Den første generasjonen av dyrerettighetsteorier – Singer og Regan

Utviklingen av den moderne bevegelsen bærer preg av et nytt fokus på likhet og rettferdighet som ledende prinsipper for dyrevernsbevegelsen. Moralfilosofene fungerte som «jordmødre» for den nye dyrerettighetsbevegelsen, skriver sosiologene James M. Jasper og Dorothy Nelkin i *The Animal Rights Crusade* (1992). Bidragene fra den australske filosofen Peter Singer og den amerikanske filosofen Tom Regan fikk størst ringvirkninger. Spesielt Singers *Animal Liberation* (1975) fikk stor betydning. *The Case for Animal Rights* (1984) av Regan er ikke like leservennlig, men ble likevel et viktig akademisk bidrag til dyrerettighetsbevegelsen.

Fellesnevneren for Singer, Regan og andre nye dyreeti-

kere er oppfatningen om at hvordan mennesker behandler dyr er et spørsmål om likhet og rettferdighet. Det handler ikke først og fremst om å bedrive veldedighet, lindrelser eller unngå brutalitet som fornærmer folks estetiske sensitivitet. Det handler heller ikke bare om å være «glad i» eller «snill mot» dyr. Både Singer og Regan kritiserer de tradisjonelle oppfatningene om dyrevernsbevegelsen som i stor grad baserte seg på slike holdninger. De mener heller at dyrevernsbevegelsen handler om å ta dyrs interesser på alvor og å ta hensyn til dyrenes interesser på en moralsk upartisk måte, på samme måte som våre moralske forpliktelser til andre mennesker er uavhengig av om vi personlig liker dem eller ikke. Menneskerettigheter gis ikke som gaver til venner og unndras heller ikke fiender. Den humanistiske moralen som tar utgangspunkt i at alle mennesker er likeverdige og skal behandles rettferdig, er ment å stå over og uavhengig av personlige sympatier og aversjoner. Derfor sies det at rettferdigheten er blind.

Kritikken som Singer og Regan reiser, går ut på at vi systematisk nedvurderer andre dyrs interesser av å leve og ikke lide når dette gir oss fordeler, og at denne forskjellsbehandlingen ikke har noen rasjonell begrunnelse. Den beste forklaringen på hvorfor vi behandler andre dyr slik vi gjør, er å finne i de mørkeste sidene av menneskets natur. Vi bruker og behandler dyr på måter vi tjener på, og ingen straffer oss for det. Hvis dyrene piner og drepes i prosessen, aksepteres det fordi vi tross alt setter vår egen vinning først. Når vi utnytter, skader, dreper og konsumerer andre dyr, og kun forsvarer det med at de ikke er som mennesker (eller med begrunnelser vi finner uholdbare når de brukes for å diskriminere mot mennesker), da deltar vi i en diskriminering av ikke-menneskelige dyr som er like moralsk korrupt som rasisme, i følge blant andre Singer og Regan. Denne diskrimineringen av andre arter (fortrinnsvis dyrearter) har derfor blitt gitt navnet *spesiesisme*.³

Den anti-spesiesistiske posisjonen

Denne dyreetiske posisjonen drar begrepet om likestilling lenger enn vanlig. Det er en etikk som forsvarer en moralsk likestilling mellom dyrearter, og kan derfor defineres som en anti-spesiesistisk etikk. Dyr er like i egenskap av å være dyr. Mennesker er også dyr og deler mange likehetstrekk og egenskaper med andre dyrearter, men som regel ikke med alle skapninger som biologisk klassifiseres som dyr (denne gruppen er enorm, og inkluderer blant annet mange amøbelignende mikroorganismer). Det menes heller dyr som er følende, bevisste eller med en slags subjektivitet. De karaktertrekkene eller egenskapene vi finner moralsk relevante i oss selv (som evnen til å føle

glede og smerte, bevissthet og selvbevissthet, solidaritet og samhold), må også være moralsk relevante når de deles av andre dyr. Hvis det er galt å torturere mennesker fordi det gjør dem vondt, må det være galt å torturere andre skapninger som også føler smerte. Hvis det er galt å drepe et menneske fordi det da mister mulighetene til å oppleve fremtidige gleder, da må det også være galt å drepe et ikke-menneskelig dyr som også opplever livsglede på sin måte. Alternativet vil være artsdiskriminering.

Teoretikere som plasserer seg i denne anti-spesiesistiske posisjonen har forskjellige oppfatninger om hvilke egenskaper som er moralsk relevante, hvilke dyr som besitter disse egenskapene, og hvilke moralske regler vi bør handle etter. De vil derfor ha forskjellige oppfatninger om hvilke praktiske konsekvenser den moralske likestillingen mellom dyr har, og vil ha forskjellige oppfatninger av hva som utgjør spesiesisme. Hovedtrekkene som definerer den anti-spesiesistiske posisjonen er:

1) Mennesker og andre dyr er like i egenskap av å besitte moralsk relevante egenskaper,

og

2) som moralske aktører er vi forpliktet til å ta like mye hensyn til alle moralsk relevante subjekter/skapninger (det er irrelevant om de er mennesker eller ikke).

Ut over disse to grunntrekkene finnes det mange variasjoner. Det er først og fremst synet til de to nevnte filosofene, Singer og Regan, jeg skal komme nærmere inn på her.

Bruken av rettighetsretorikk i forsvaret av dyrs interesser tok til etter at Peter Singer ga ut boken *Animal Liberation* i 1975. De siste årene har det også oppstått en tiltagende bruk av begrepet «dyrs rettigheter» her til lands. Rettighetsbegrepet er ikke nødvendigvis mer presist enn begrepet «vern». Både dyrevernerne, politikere og næringsrepresentanter snakker om hvor viktig det er å verne om dyrenes rettigheter. I stor grad er slik begrepsbruk kun retorisk, og innebærer ikke en oppslutning til et nytt moralsk syn på dyr, og langt ifra støtte til en dyrerettighetsetik. Rettighetsbegrepet har også en juridisk betydning det er beleilig å bruke for å appellere til endringer i lover og regelverk. Men ikke alle moralske krav kan fremmes som rettighetskrav, og i dyrevelferdsloven tilkjennes dyrene ikke en gang *evne* til å ha juridiske rettigheter.

Dyrerettighetsetikk tar utgangspunkt i prinsippet om likhet og rettferdig behandling av dyr. Dyrerettighetsbevegelsens erklærte mål er å avskaffe all utnytting av dyr. I *Animal Liberation* argumenterer Singer som følger: Hvis alle mennesker har rettigheter, og det

ikke er noen essensielle og moralsk relevante forskjeller på mennesker og dyr, så må også andre dyr ha det. Men Peter Singer forsvaret en utilitaristisk etikk, og her har ikke rettigheter en plass. Utilitarismen er en nyttemoral som fokuserer på velferd og følelser. Den utilitaristiske etikkenes kjernepunkt er å søke maksimering av glede og nytte, samt å lindre eller eliminere smerte og lidelser. Siden utilitarismen tar utgangspunkt i subjektive følelser og velferd, er etikken velegnet for også å inkludere hensynet til andre dyr. En utilitarist vil mene at vi bør handle slik at vi maksimerer den samlede mengden glede og lykke i verden, slik at vi reduserer den samlede mengden lidelser. Alle individer som har evne til å sanse og føle blir tatt med i beregningen (av utilitaristene som inkluderer dyr), og i like stor grad. I den forstand er den utilitaristiske etikken basert på et egalitært prinsipp. Men siktemålet er likevel en kollektiv økning av den samlede glede/nytte, noe som kan få skadelige og smertefulle konsekvenser for enkeltindivider.

Utilitarismen åpner for utbytting av enkeltindivider når det tjener større samfunnshensyn. For eksempel er Peter Singer en kontroversiell filosof på grunn av sin støtte til avliving av uønskede spedbarn. I dyrerettighetsbevegelsen er han kontroversiell av flere grunner, men spesielt på grunn av sin delvise støtte til dyreforsøk. Fra et menneskerettighetsperspektiv eller et dyrerettighetsperspektiv forestiller en seg at det er visse grenser for hva en kan utsette individer for, selv om det ville være kollektivt fordelaktig. Spesielt retten til liv er avgjørende. Slik er det ikke i Singers utilitarisme. Kun skapninger med selvbevissthet bør tilkjennes en rett til liv, mener han. Den type selvbevissthet Singer snakker om er imidlertid noe som både nyfødte menneskebarn og mange ikke-menneskelige dyr mangler. Av den grunn kan deres liv ofres hvis det tjener et høyere (kollektivt) formål. Som utilitarist mener Singer altså ikke at *alle* ikke-menneskelige dyr (eller mennesker)⁴ har en ukrenkelig rett til liv. Det er en oppfatning som kan virke overraskende etter første gjennomlesning av *Animal Liberation*, siden argumentasjonen der er så radikal, selv om den ofte er hypotetisk. Men i den mye omtalte boken går Singer i liten grad inn på spørsmålet om dyrenes rett til liv. Boken bruker en rettighetsretorikk, men Singer forsvaret ikke en rettighetsetikk slik andre gjør det. I forordet til en av de senere utgavene av samme bok, skriver Singer at hans bruk av begrepet «rettigheter» har medført misforståelser om hva han egentlig mener, og at han derfor

Både dyrevernerne, politikere og næringsrepresentanter snakker om hvor viktig det er å verne om dyrenes rettigheter.

angrer på dette retoriske grepet.⁵

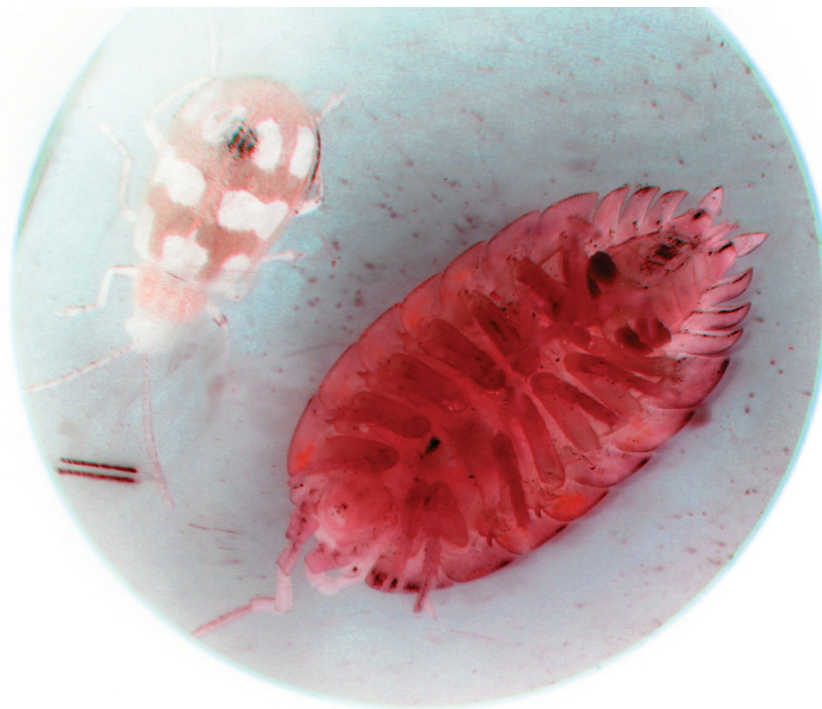
I *The Case for Animal Rights* (1984) legger filosof Tom Regan fram en rettighetsetikk for dyr. Han går gjennom og analyserer utbredte etiske teorier og teorier om dyrs psykologi. Regan legger frem en kritikk av disse, samtidig som han argumenter for sitt eget syn. På samme måte som Singer kommer Regan også fram til at mennesker og andre dyr deler relevante moralske egenskaper. For Regan handler ikke dyrs moralske betydning så mye om at de har følelser, men mer om at de er individuelle livsformer med egne interesser. Dyr har rettigheter fordi de har individuelle interesser, og både mennesker og andre dyr er det han kaller livssubjekter. Individuer er livssubjekter fordi de har en iboende verdi, og denne verdien er ukrenkelig,

hovedtrekkene. Deres felles utgangspunkt er vektleggingen av likheter mellom mennesker og andre dyr, og formålet om å finne måter å vie dem likestilte hensyn.

Den første generasjonens dyrerettighetsteorier utfordres og utvikles

Både Singers og Regans tidlige bøker og bidrag har vært svært viktige for diskusjonen om og forståelsen av dyrs rettigheter. De representerer den første generasjonen av den moderne dyrevernbewegelsen, og mye har skjedd på dyrerettighetsfeltet siden den tid. Singers bok *Animal Liberation* blir stadig omtalt som dyrevernbewegelsens bibel, men beskrivelsen treffer nok i stadig mindre grad i dag. Boken har vært betydningsfull for den moderne be-

Illustrasjon: Åshild Aurlien

slik Regan ser det. Videre mener han at mennesker har en moralsk plikt til å respektere den verdien som ligger i andre livssubjekter.⁶ Rettigheter, skriver Regan, kan forestilles som usynlige «ingen adgang-skilt» som omgir individet eller individene. Det er grenser for hva vi kan gjøre med andre mennesker og andre dyr. Vi har ingen rett til å ta deres liv eller frarøve dem friheten. En slik rett er fraværende i Singers utilitarisme. Singer og Regans teorier er ikke samstemte om hvilken likestilling som gjelder eller bør gjelde mellom mennesker og andre dyr, eller hvilken spesiesistisk diskriminering dyrene faktisk utsettes for. Likevel representerer de begge en anti-spesiesistisk etikk med de samme

vegelsens første generasjon, men i dag har både dyrerettighetsdebatten og -bevegelsen utviklet seg til en andregenerasjon. Etter Singers og Regans tidlige bøker har det skjedd en enorm utvikling internasjonalt, som Singer selv sier i boken *In Defense of Animals: The Second Wave* (2005:2). På 1970-tallet var antallet tekster om dyrs etiske status minimalt, mens det nå er oppe i mange tusen, og debatten har spredd seg internasjonalt. Blant dagens annengenerasjons dyrerettighetsteoretikere møter spesielt Singer, men også Regan, kritikk for sine standpunkter. Singer kritiseres blant annet for å representere en ny form for spesiesisme, fordi han selv rangerer og favoriserer visse arter over an-

dre arter. Joan Dunayer (2004:77) og Steve F. Sapontzis (1987:165) påpeker at Singer favoriserer mennesker og andre dyr som ligner på mennesker, og bruker «normale» voksne mennesker som målestokk. Både Singer og Regan har også møtt kritikk for bare å ville gi beskyttelse og rettigheter til noen arter, og ikke alle følede vesener. Gary Francione (2008), Marti Kheel (2007) og Joan Dunayer (2004) har kommet med viktige kritiske bidrag mot disse delene av Singers og Regans arbeider.

I dag finnes det også andre tilnæringer til dyreetikk som ikke har nær tilknytning til naturvitenskap eller som baserer seg utelukkende på abstrakte resonneringer. Et eksempel er feministisk omsorgsetikk, slik den formidles av filosofer og feminister som Marti Kheel, Josephine Donovan, Carol J. Adams og Lori Gruen: Den holistisk-feministiske etikken de representerer handler om at *både* individene og helheten har verdi. Ingvill Riise (2010:44), påpeker at denne etikken dermed skiller seg fra dyrerettighetsteori, som ifølge Kheel (2007) og Donovan (2007) bytter ut en form for hierarki med en annen ved å framsette kriterier for moralsk inklusjon basert på menneskelignende egenskaper, i tillegg til å ekskludere andre deler av naturen, som planter og trær. Donovan (2001) kritiserer Regan og Singers teorier for at de forkaster følelser og sympati som legitime begrunnelser i teorier om hvordan dyr bør behandles. Mange feminister hevder nettopp at sympati, medfølelse og omsorg utgjør grunnmuren som etiske teorier om behandling av både mennesker og dyr bør bygge på. Donovan (2001:277) mener omsorgsetikken er viktig og betyr samtidig at etikken må kombineres med politisk analyse, spesielt for å kunne formulere en etisk respons til utnytting av dyr. Feministiske moralteoretikere påpeker at etikk ikke bare handler om plikter og rettigheter, men at den heller bør ses i sammenheng med hvordan folk forstår seg selv og sine relasjoner til verden for øvrig.⁷

Deler av den tidlige dyrevernsbevegelsens har felles trekk med omsorgsetikken, ved at engasjementet ble basert på sympati og medfølelse. Verdien var samtidig helt generelle og lite utviklet. I den tidlige perioden medførte verdien heller ikke at det ble stilt spørsmål ved legitimiteten i det å bruke dyr. Slike spørsmål er derimot sentrale for flere av representantene for dagens omsorgsetikk, som er mye mer teoretisk utviklet og anvendt i praktiske, personlige og politiske spørsmål. Dagens omsorgsetikere har en mer radikal agenda: Deres målsettinger overfor dyr er mer på linje med dyrerettighetstilhengernes syn, hvor den institusjonaliserte og industrialiserte bruken av dyr beskrives som *misbruk*.

Disse nyere bidragene er bare noen eksempler som viser bredden som i dag finnes både når det gjelder dyrerettighetsteori og andre fagetiske retninger som tar dyrene i forsvar på en måte som går mye lenger enn dyrevelferdstankegangen. Den andre generasjonens arbeider, og bidrag fra feministisk omsorgsetikk, har vært med på å skape en mer allsidig etisk plattform som støtter opp under dyrevernsbevegelsen ut ifra flere ulike verdisyn og perspektiver. Dyrevernsbevegelsens etiske fundament har dermed blitt både sterkere og mer mangfoldig i tiden etter de tidlige arbeidene fra den moderne dyrevernsbevegelsens første generasjon.

Dyrevernetikk: Dyrevelferd eller dyrerettigheter?

Denne tekstens hovedpoenger har vært at begrepet dyreverns i dagligtalen brukes om både dyrevelferds- og dyrerettighetsarbeid, til tross for fundamentale skillelinjer mellom de to verdisynene (se f.eks. Francione & Garner 2010). Dyrevelferdstanken innebærer en aksept av at dyr brukes, og at de dermed kan påføres ulike grader av pine, frihetstap og død. Dyrevelferd handler derfor om å motvirke pinen som ansees som «unødvendig» gjennom å iverksette reformer i måten dyrene behandles på, og for å redusere negative påkjenninger for dyrene som brukes. Dyrs rettigheter brukes på sin side om en etisk tilnærming som fokuserer på rettferdig behandling av dyr og likestilling med mennesker (dyr må gis samme moralske hensyn). Dette kan kalles en anti-spesiesistisk etikk. Mer presist er dyrerettighetsetikken mer enn det, og innbefatter ikke bare like hensyn til individer uavhengig av art, men også et forsvar for individuelle dyrs ukrenkelige rett til liv og til å ikke bli påført lidelse av mennesker. En slik rettighetsetikk får omfattende konsekvenser. Fra et slikt perspektiv kan ikke næringene som avler og bruker husdyr bare reformeres, så lenge de baserer seg på systematiske rettighetskrenkelser. Den eneste konklusjonen for et slikt dyrerettighetsstandpunkt vil være å avvikle bruken av dyr til vareproduksjon, dyr Armstrong eforsøk, underholdning og på andre områder. Fortsatt er det imidlertid dyrevelferdstankegangen som overlegent dominerer i norsk allmenhet og politikk. Dyrerettighetsetikken har likevel skapt bølger siden den oppstod på 1970-tallet. Dens tilhengere fortsetter også å utfordre etablerte holdninger og handlinger overfor dyr, og fyller på denne måten en viktig, kritisk funksjon.

Fortsatt er det imidlertid dyrevelferdstankegangen som overlegent dominerer i norsk allmenhet og politikk.

NOTER

¹ Dyrevelferd er den norske versjonen av det engelske uttrykket «animal welfare». Begrepet defineres og forstås ulikt, men det brukes her i sin generelle og dagligdags betydning, slik det brukes blant folk flest og i massemedia. I vitenskapelig sammenheng er dyrevelferd dessuten forsøkt definert slik at velferdsnivået kan måles objektivt med vitenskapelige metoder. Den mest siterte definisjonen av dyrevelferd er utformet av verdens første professor i dyrevelferd, engelske Donald M. Broom: «The welfare of an individual is its state as regards its attempts to cope with its environment» (St.meld.12 2002–2003:26–27).

² Et vegansk kosthold ekskluderer alle produkter som er laget av dyr. Veganere unngår også andre produkter som skader dyr, som for eksempel kosmetikk og husholdningsprodukter som er testet på dyr.

³ «Spesiesisme» er en oversettelse av det engelske begrepet «speciesism» (av *species*, som betyr arter). «Artssjåvinisme» er et annet begrep som er brukt for å beskrive det samme fenomenet. Begrepet ble først lansert i bokform i 1970 av britiske Richard D. Ryder. Fem år senere fulgte Peter Singer opp bruken av begrepet i *Animal Liberation*. I 1983 følger Tom Regan opp Singers diskusjon om spesiesisme i *The Case for Animal Rights*.

⁴ Singers standpunkt om å utvide «abortgrensen» til etter fødsel illustrerer hans standpunkt om at ikke alle mennesker har ukrenkelig rett til liv. I tredje utgave av boken *Practical Ethics* (2011:160) skriver Singer bl.a.:«[...] the fact that a being is a human being, in the sense of a member of the species *Homo sapiens*, is not relevant to the wrongness of killing it; it is, rather, characteristics like rationality, autonomy, and self-consciousness that make a difference. Infants lack these characteristics. Killing them, therefore, cannot be equated with killing normal human beings, or any other self-conscious beings.»

⁵ Peter Singer beskriver problemene med sin tidlige bruk av rettighetsbegrepet, og hvordan rettigheter ikke har noen plass i hans argumentasjon, i artikkelen «The Fable of the Fox and the Unliberated Animals» (1978). På side 122 skriver han blant annet: «Med etterpåklokkens fordeler, angrer jeg på at jeg tillot rettighetsbegrepet å snike seg så unødvendig inn i arbeidet mitt på dette punktet, jeg kunne ha unngått misforståelser om jeg ikke hadde brukt denne referansen til populær moralsk retorikk.» Min oversettelse.

⁶ Dette er en oversettelse av Tom Regans begrep «subject-of-a-life». For mer om begrepets betydning, se f.eks. Regan (2004:243–248).

⁷ Se «From Heroic to Holistic Ethics: The Ecofeminist Challenge» av Marti Kheel (1993) for mer om øko-feminististers syn på dyre- og miljøvernetikk.

LITTERATUR

- Armstrong, S. & R.G. Botzler. 2008, *The Animal Ethics Reader*, Routledge, London.
- Dunayer, J. 2004, *Speciesism*, Ryce Publishing, Derwood, Maryland.
- Donovan, J. 2001, «Att upmärksamma lidande», i L. Gålmark (red.), *Djur och människor* (2. oppl.), Nya Doxa, Nora.
- Ellefsen, R. 2013, *Med lov til å pine: Om bruk og beskyttelse av dyr*, Fritt forlag, Oslo.
- Francione, G.L. & R. Garner. 2010, *The Animal Rights Debate: Abolition or Regulation?* Columbia University Press, New York.
- Francione, G.L. 2008, *Animals as Persons: Essays on the Abolition of Animal Exploitation*, Columbia University Press, New York.
- Føllesdal, A. 2000, *Dyreetik*, Fagbokforlaget, Bergen.
- Jasper, J.M. & D. Nelkin. 1992, *The Animal Rights Crusade*, Free Press, New York.
- Kheel, M. 2007, «The Liberation of Nature: A Circular Affair», i *The Feminist Care Tradition in Animal Ethics: A Reader*, J. Donovan & C. J. Adams (red.), Columbia University Press, New York.
- . 1993, «From Heroic to Holistic Ethics: The Ecofeminist Challenge», i *Ecofeminism: Women, Animal, Nature*, G. Gaard (red.), Temple University Press, Philadelphia.
- Regan, T. 1984, *The Case for Animal Rights*, University of California Press, Berkeley.
- . 2004, *The Case for Animal Rights*, 3. utg., University of California Press, Berkeley.
- Riise, I.H. 2010, *Den selvfølgelige utnyttningen: Om formingen av vårt samfunnsforhold til dyr*, Masteravhandling i kulturstudier, Høgskolen i Telemark, Porsgrunn.
- Sapontzis, S.F. 1987, *Morals, Reason, and Animals*, Temple University Press, Philadelphia.
- Singer, P. 2011, *Practical Ethics*, 3. utg., Cambridge University Press, Cambridge.
- . 2006, *In Defense of Animals: The Second Wave*, Wiley-Blackwell.
- . 1978, «The Fable of the Fox and the Unliberated Animals», i *Ethics*, 88, 2., 119–125, The University of Chicago Press, Chicago.
- . 1975, *Animal Liberation: A New Ethics for Our Treatment of Animals*, HarperCollins, New York.
- St. meld. nr. 12. 2002–2003, *Om dyrehold og dyrevelferd*, Landbruksdepartementet, Oslo.
- Torres, B. 2007, *Making a Killing: The Political Economy of Animal Rights*, AK Press, Edinburgh.